

Юлія ГОЛОВКО
(Запоріжжя, Україна)

УДК 335 (477.7) (051): 070

«Санкт-Петербургские коммерческие ведомости» як джерело з історії зовнішньої торгівлі Південної України початку XIX ст.

Специфіка зовнішньої торгівлі Південної України початку XIX ст. визначається, у першу чергу, особливостями самого історичного періоду, на який припали численні військові конфлікти та запровадження континентальної системи в Європі. Подібні історично-міжнародні обставини мали принциповий вплив на розвиток середземноморської та чорноморської торгівлі, до якої безпосереднє відношення мала Південна Україна. Даний період давно привертає увагу дослідників різних аспектів міжнародних відносин, економічного розвитку, у тому числі й середземноморської та європейської торгівлі, і в цілому має достатньо представницьку історіографію. Історією зовнішньої торгівлі півдня України початку XIX ст. займалися ще в середині того ж XIX ст. [150; 151], значний внесок в дослідження даної проблеми внесли радянські [145–147; 152] та сучасні дослідники [141–144; 148–149]. Тим не менш, слід відзначити недостатнє – за рідкісними винятками [146, 19, 27, 118, 192, 334] – залучення до наукових досліджень з історії південноукраїнської торгівлі початку XIX ст. матеріалів офіційного видання державної Комерц-колегії – газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости».

Газета «Санктпетербургские коммерческие ведомости» видавалася Державною Комерц-колегією з 1803 по 1810 рр. і містила виключно комерційні новини щодо російської внутрішньої та зовнішньої торгівлі (у 1810 р. виходила під назвою «Коммерческие ведомости»). Газета була щотижневою і виходила щосуботи. Питання щодо видання комерційної газети було вирішено наприкінці 1802 р. – Комерц-колегія підтримала ініціативу міністра комерції, який, власне, і був відповідальним за реалізацію даного проекту. У грудні 1802 р. був складений кошторис видання газети – кошти виділялися Комерц-колегією і на перший рік було призначено 2000 руб. [38, 1]. Складання комерційних відомостей було доручено колезькому асесору Фр. Пфейферу, якому до жалування доплачували ще 600 руб. на рік з отриманих за продаж газети коштів [38, 9]. У складанні відомостей також приймав участь перекладач Комерц-колегії титулярний радник Петряєв, якому так само доплачували за роботу над газетою, але 500 руб. на рік [38, 13]. Перекладу потребували отримувані з іноземних газет, таких як «Moniteur», «Journal de commerce» та інші (всього близько 10 найменувань) комерційні новини. Газети виписувалися для міністра комерції і використовувалися у тому числі й для наповнення комерційних відомостей новинами з-за кордону [38, 83]. Дане джерело інформації було достатньо вагомим для укладачів комерційних відомостей – це підтверджується тим фактом, що намагання Комерц-колегії обмежити кількість виписуваних з-за

кордону газет призвело до наполегливих прохань Фр. Пфейфера забезпечити редакційну колегію газети комерційними виданнями Західної Європи. Врешті-решт, підписку поновили у повному обсязі [40, 1–3]. На початку існування газети у Комерц-колегії достатньо детально фіксували всіх передплатників та постійних читачів. Комуś з них чергові випуски газети презентували, а хтось спеціально замовляв, тобто фактично ставав передплатником. Так, в 1803 р. книготорговець Ліснер звітував про дарування примірників газети графу Остерману, комерційному училищу, голландському консулу Багге, генерал-губернатору князю О.Б. Куракіну, архіву Московської іноземної колегії і т.д. – усього було роздано 165 примірників газети [38, 31]. Склалися також і переліки передплатників, серед яких, наприклад, в 1803 р. в Катеринославській губернії були статський радник Штерін, купець Іван Сіднев, Олексій Серебрянников, а в Таврійській губернії – губернський радник Матвій Петрович Штеер [38, 60–61]. Комерційні відомості отримували в одеський градоначальник Е.Й. Ришельє, причому інколи надсилали їх особисто міністр комерції М. Румянцев, який цікавився відповідністю повідомленого в газеті та реального стану торгівлі в Одесі [39, 1].

За вісім років існування газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости» мало вийти 416 номерів, у 154 (37%) з яких виявлені публікації, які мали безпосереднє відношення до зовнішньої торгівлі Південної України. Найбільша кількість повідомлень про південноукраїнську зовнішню торгівлю припадає на 1810 р. – 64. У цілому, розподіл повідомлень щодо південноукраїнської торгівлі не можна назвати рівномірним: у публікаціях 1803 р. виявлено 34 повідомлення щодо зовнішньої торгівлі півдня України, а впродовж 4 наступних років (1804–1807 рр.) спостерігаємо суттєве зменшення кількості публікацій – до середніх 18 публікацій на рік, тобто вдвічі. Повернення до попередніх показників та поступове зростання кількості повідомлень щодо південноукраїнської зовнішньої торгівлі спостерігаємо з 1808 р., що пов'язане зі змінами у міжнародній ситуації.

Кожне повідомлення в газеті «Санктпетербургские коммерческие ведомости» мало датування та зазначення географічного походження новини. Особливої уваги заслуговує питання датування повідомлення: дата новини ніколи не співпадала з датою виходу даного конкретного номеру, адже новини надходили і готувалися до друку із запізненням від двох тижнів до майже трьох місяців. Таким чином, наприклад, у першому номері газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости», який вийшов 5 лютого 1803 р. маємо повідомлення з Одеси від 30 листопада 1802 р. про зростання торгівлі з Туреччиною, Архіпелагом, Францією та з усім Середземномор'ям [1]. Помісячна статистика повідомлень щодо південноукраїнської торгівлі за 1803–1810 рр. є достатньо різноманітною (від 16 до 34), але середні показники (20 повідомлень) перевищують тільки жовтень (34), березень (27), червень (23) та січень (22). Найбільш системно наповненим був 1807 р., коли повідомлення зі згадуваної тематики були представлені кожного місяця. Географія новин комерційних відомостей є також достатньо різноманітною: серед південноукраїнських портів маємо повідомлення з Одеси (66%), Євпаторії (4,7%), Феодосії (4,5%), Миколаєва та Катеринослава (1,2%), Херсону та Надніпров'я (менше 1%). Новини з-за кордону складають майже п'яту частину виявлених повідомлень щодо зовнішньої торгівлі півдня України і надходили вони з Константинополю (6,3%), Мессіни (2,4%), Смирни та Трієсту (по 1,6%), Неаполю, Марселю, Мейну та Дунаю (менше 1%). У цілому, найбільш

стабільним джерелом комерційних новин була саме Одеса, оскільки повідомлення з цього міста не тільки складають більше половини всіх повідомлень щодо південноукраїнської торгівлі, але й повністю відображають загальні тенденції коливань кількості публікацій з півдня України. Повідомлення з Одеси кількісно переважають в 1805–1810 рр., тобто становлять більше половини виявлених повідомлень щодо південноукраїнської торгівлі для кожного року. Тільки у 1803 та 1804 рр. новини з Одеси склали не більше третини виявлених повідомлень. Подібної статистики повідомлень у даній газеті більше не має жодне місто на півдні України та за кордоном: порівняти ці дані можемо тільки з системністю повідомлень з Константинополя, хоча кількісно вони значно поступаються.

Близько половини всіх виявлених повідомлень щодо торгівлі південноукраїнських портів стосуються інформації про ціни на іноземні та вітчизняні товари в південноукраїнських портах, а точніше, в одному порту – в Одесі. Перше повідомлення про ціни в Одесі з'явилося у 1804 р.: у №11 від 14 квітня було надруковано повідомлення від 27 березня – в очікуванні прибуття 22 англійських кораблів повідомлялися ціни на товари в Одесі, вартість фрахту до Константинополя, Смирни та Трієсту [47]. Якщо в 1804 р. таких повідомлень було тільки 2 (друге – у №48 від 29 грудня з цінами на 25 листопада 1804 р. [52]), то з наступного року маємо вже 10 повідомлень з цінами на товари, 1808 р. – 21, 1809 р. – 26, а 1810 р. – 34, відповідно у середньому повідомлення про ціни стає спочатку щомісячним, а згодом середня частота повідомлень збільшується до майже трьох на місяць. Зростання уваги до ціноутворення в Одесі було поступовим, але помітним, особливо враховуючи практично повну відсутність повідомлень про ціни на товари з інших чорноморських портів. З іншого боку, не можемо не враховувати й суб'єктивної складової відбору інформації для публікації у газеті, адже у наступниці газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости» – у газеті «Северная почта» – повідомлення про ціни в 1811–1812 рр. були представлені з Євпаторії, Овідіюполю, Феодосії й, у тому числі, з Одеси [136–140].

У цілому ж, кожний номер газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости» містив найрізноманітнішу інформацію, яка могла бути корисною у зовнішній торгівлі Російської імперії, у тому числі, чорноморській. За перший рік видання газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости» було виявлено 34 повідомлення, які безпосередньо стосувалися зовнішньої торгівлі Південної України: більша їх частина – 18 – походила з-за кордону, в основному, з Константинополя та Мессіни, а серед південноукраїнських портів переважали повідомлення з Одеси – їх було виявлено 11. Повідомлення, пов'язані з чорноморською та середземноморською торгівлею, характеризуються очевидним оптимізмом щодо розвитку даного напрямку зовнішньої торгівлі Російської імперії, особливо публікації з-за кордону. Так, з Марселем від 1 грудня 1802 р. повідомляли про отримання з чорноморських портів значної партії хліба та очікування наступних поставок, а також ще цілого переліку товарів, в основному сировини [42]. У №4 від 26 лютого 1803 р. був опублікований витяг зі статті з гамбурзької газети «Adresse Comptoir», де йшлося про перспективи розвитку російсько-французької торгівлі та подолання засилля англійців у російській торгівлі: у статті акцентується увага на необхідності посилити французьку присутність на російському ринку – збільшити кількість торгових суден для торгівлі з Росією, змінити митну політику, відправити для вивчення мови та особливостей російської торгівлі

кількох французів, а особливо звернути увагу на Крим та чорноморську торгівлю – відправити туди торгових агентів, створити торгову компанію, зібрати відомості про чорноморську торгівлю та судноплавство [43]. В одному з березневих номерів газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости» було вміщено переказ неавторизованого листа з Патраса від 15 січня 1803 р.: автор листа досить яскраво змалював стан російської торгівлі в Морей – «нема жодної російської контори, жодного комерційного товариства, не видно жодного російського купця, щоб торгував виробами своєї вітчизни, а якщо й приходять туди судна під російським прапором, то власники їх – греки або місцеві мешканці у дріб'язковому промислу» [44]. У той же час, ніхто не наважується відправитися за залізом, ікрою та хутром до Чорного моря і закупають їх значно дорожче у Константинополі, Смирні та Ліворно. Змінити ситуацію, на думку автора листа, могло б тільки організоване підвезення російських товарів та заснування російської торгової компанії, оскільки самі купці не мають належного капіталу для самостійної зовнішньої торгівлі. 1803 р. датуються також повідомлення з острова Хію, де пропонується влаштувати склади для російських товарів, які везуть до Архіпелагу [46]. Серед одеських повідомлень 1803 р. особливої уваги заслуговує публікація у №16 від 21 березня, в якій перераховані провідні торгові будинки Одеси із зазначенням підданства засновників, серед яких були російські, неаполітанські, австрійські, іспанські, венеційські, англійські та Республіки семи з'єднаних островів [45].

Повідомлення 1804 р. у більшості своїй пов'язані з неврожами у Європі та надзвичайним попитом на хліб. З виявлених 16 публікацій щодо зовнішньої торгівлі на півдні України 10 безпосередньо стосуються розвитку хлібної торгівлі: в основному це повідомлення про кількість суден, що прямують до Чорного моря за хлібом – англійські, австрійські, іспанські, туніські та ін. Зростання цін на хліб у Європі (за даними газетних публікацій чорноморський хліб навіть за умови витрат на доставку продавався вже на місці майже вдвічі дешевше вирощеного на півдні Європи [48–50]) призвело до певної інтенсифікації європейських торгових флотів – необхідність доставляти товари максимально швидко і в значній кількості змусила використовувати судна більшої вантажності, адже різниця у фрахті була не принциповою і дозволяла економити на перевезенні: у вересні 1804 р. за першими підсумками чорноморської навігації були зроблені висновки про одночасне зростання обсягів імпорту та зменшення кількості торгових суден [51].

Вже наступного 1805 р. ситуація з хлібним експортом перестала бути настільки критичною для країн Європи, що позначилося й на загальній тематиці повідомлень щодо чорноморської торгівлі – близько половини публікацій містять прейскуранти цін на російські на іноземні товари в Одесі і дана практика набуває системності. Повідомлення про ціни на товари частішають з початком навігації на Чорному морі, хоча й публікуються із запізненням близько місяця [53; 56–62; 64; 65; 67; 68]. Серед повідомлень з-за кордону необхідно виділити 2 основні питання: запровадження нового митного тарифу в Туреччині та його вплив на турецьку торгівлю [55; 61], а також забезпечення хлібом європейських країн та Туреччини [54; 63; 66].

Серед повідомлень газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости» за 1806 р. необхідно відзначити розлоге повідомлення зі Смирни від 6 січня. Торгівля пшеницею, привезеною з чорноморських портів мала свої особливості у Смирні: у значних кількостях тут купували тільки добре просушену пшеницю – її додавали до місцевого зерна, від чого хліб ставав важчим. Такої пшениці у

Смирні купували близько 50 000 чвертей на рік, які привозили близько 30 суден. Сиромолотна пшениця попитом у Смирні не користувалась, окрім випадків відвертого неврожаю, що було рідкістю для даного регіону. У публікації рекомендувалося привозити пшеницю на продаж взимку та на початку весни, коли на неї був найбільший попит та найвища ціна. Привезення з чорноморських портів ячменю, гороху було настільки незначним, що не заслуговувало окремої уваги. У повідомленні відзначалася суттєва роль у торгівлі чорноморських портів зі Смирною грецького купецтва, яке мало власні торгові будинки у прибережних містах Чорного моря – вони перепродували хліб з чорноморських портів неогоціантам з Іспанії та Ліворно, а у випадках заборони експорту хліба з території Оттоманської імперії отримували найбільший зиск. Автор повідомлення вважав тогочасний розвиток хлібної чорноморської торгівлі максимально можливим. Серед інших важливих товарів, які доставлялися з чорноморських та азовських портів до Смирни і користувалися попитом у місцевих та іноземних торговців, згадувалися залізо та вершкове масло з Таганрогу, свічкове сало, солена риба, ікра (найбільше її купували греки та вірмени під час церковних постів), канати, вітрильне полотно, юхта (частково для вивозу в Італію). Окремо зверталася увага на хутрову торгівлю – її провадили місцеві торговці, які за допомогою своїх повірених скуповували хутра на ярмарках Російської імперії і через чорноморські порти вивозили до Смирни. До чорноморських портів зі Смирни вивозили сухофрукти, вина, оливкову олію та дріб'язкові товари. У повідомленні зазначається, що дані товари не могли переважити привезені з чорноморських портів і тому торговий баланс був практично завжди на користь російських товарів. За 1805 р. до Смирни прийшло 126 російських суден, з яких тільки 5 були безпосередньо з Одеси, 44 прийшли з Таганрогу, а решта – з іноземних портів (з Єгипту, островів Архіпелагу, Константинополю, Ліворно, Сицилії, Туніса, Мальти, Салонік, Барселони, Марсело та ін.) [54].

Про ціни на російські та іноземні товари впродовж 1806 р. повідомлялося 9 разів і тенденція зростання кількості повідомлень під час навігації так само зберігається [69; 70; 72–77; 79]. Цього ж року з'являються перші повідомлення про зміни у середземноморській торгівлі безпосередньо через політику Наполеона: 28 березня 1806 р. з Триєсту повідомлялося про ускладнення в торгівлі у зв'язку з блокадою французами гаваней Адріатичного моря та пов'язане з цим зростання вартості страхування суден з 2 до 6% [71]. Серед публікацій 1806 р. також слід відзначити перше повідомлення з Катеринослава від 12 жовтня щодо ходу будівельних робіт для покращення дніпровського судноплавства, а саме оздоблення гранітом стін шлюзного Ненаситецького каналу [78].

Наступного 1807 р. в газеті повідомлялося про завершення оздоблювальних робіт на Ненаситецькому шлюзному каналі (повідомлення від 14 грудня 1806 р.) та практичне завершення робіт на Фалєєвському каналі: на літо 1807 р. планувалося поставити ворота на першому каналі, зняти тимчасові перемички, прибрати окремі великі камені та місцями розширити другий канал [80]. Стабільно подавалася інформація про ціни на російські та іноземні товари в Одесі. Що ж до політичних аспектів середземноморської торгівлі, то в 1807 р. дане питання стає все більш актуальним – виявлено вже 4 повідомлення, які безпосередньо характеризують вплив політичної ситуації в Європі на розвиток середземноморської та чорноморської торгівлі: з Триєсту повідомляли про певне поживлення торгівлі – з Мальти повернулися затримані судна, з'явилися

левантійські товари і т.д. [81–82]. Тим не менш таке полегшення торгівлі не було всебічним – у Смирні був фактично зупинений вивіз товарів, склади були переповнені і не вистачало готівки, а в Константинополі не вистачало продовольства, яке традиційно привозили з Архіпелагу та Середземномор'я [83–84].

У 1808 р. газета «Санктпетербургские коммерческие ведомости» представила на своїх сторінках майже вдвічі більшу за попередній рік кількість публікацій стосовно чорноморської торгівлі, у тому числі, й середземноморської. Повідомлень про ціни в Одесі на російські та іноземні товари також стало вдвічі більше, ніж попереднього року, а починаючи з травня місяця прейскуранти публікувалися у середньому два рази на місяць (27 січня, 7 лютого, 6 березня, 2, 8 та 29 травня, 7, 17, 19 та 24 липня, 17 та 21 серпня, 11 та 27 вересня, 9 та 23 жовтня, 6 та 20 листопада, 5 грудня) – скоріше за все, це було пов'язане з нестабільністю цін на окремі товари [85–89; 92–100; 102–107]. Так, у вересні подорожчали арнаутка, турецькі лимони, французькі вина, а анатолійські горіхи, ріжки, та окремі види тканин подешевшали [101]. Тим не менш, ще у травні 1808 р. відзначалося значне зростання одеської торгівлі, особливо експортної (за січень, лютий та березень 1808 р. привезено товарів було на 132 тис. руб., а вивезено – на 315 тис. руб.) [100]. Ситуація у середземноморській торгівлі залишалася нестабільною, про що свідчили невтішні повідомлення з Триєсту, де у березні 1808 р. практично зупинилася торгівля та фактично закінчилися запаси левантійських та колоніальних товарів [90; 92], із Смирни, де торгівля йшла в умовах російсько-турецької війни та морської блокади [91] і т.д.

У 1809 р. спостерігаємо певну зміну формату повідомлень газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости»: з'являються порівняльні відомості торгівлі, в основному, Одеського порту за окремі роки, а також порівняльна відомість цін на окремі товари в Одесі. Порівняльні відомості товарообігу виявлені за липень, серпень та вересень 1807 та 1808 рр. [109], за жовтень, листопад та грудень 1807 та 1808 рр. [115], за січень, лютий та березень 1808 та 1809 рр. [125], квітень, травень та червень 1808 та 1809 рр. [128], за липень, серпень та вересень 1808 та 1809 рр. [135]. Порівняльні відомості товарів побудовані за стандартною схемою звітної документації щодо торгівлі: «харчові припаси», «товари для рукоділля», «іноземні вироби», «товари необроблені», «російські вироби» і т.д. У порівняльних відомостях наводиться вартість привезеного або вивезеного товару в рублях, а також загальна вартість імпорту та експорту товарів. Порівняльна відомість цін на товари вміщена за квітень 1809 р. [119–120] і являє собою таблицю з переліком різновидів товарів та щотижневі ціни на кожний з них. Щодо російських товарів, то впродовж квітня місяця ціни на них тільки зменшувалися (за винятком відсутності ціни в таблиці, яка у самому виданні ніяк не пояснювалася – чи це відсутність самого товару, чи невідомі ціни на товари): подешевшав ячмінь (з 3,5 до 3 руб. за чверть), горох (з 6 до 5 руб. за чверть), жовте й біле свічкове сало (з 6 до 5 та з 6,5 до 5,5 руб. за пуд), рожежа подвійна (з 60 до 50 руб. за сотню) та ординарна (з 30 до 25 руб. за сотню), листове залізо (з 2,6 до 2,5 руб. за пуд) та ікра (з 13 до 11 руб. за пуд). Іноземні товари впродовж квітня і дешевшали, і дорожчали: подешевшала кава (з 70 до 55 руб. за пуд), цукор (з 65 до 50 руб. за пуд), анатолійські горіхи (з 5 до 2,5 руб. за пуд), фініки (з 12 до 7 руб. за пуд), ріжки (з 2 до 1,6 руб. за пуд), чорні маслини (з 5,5 до 4,5 руб. за пуд), сарачинське пшоно (з 7,5 до 6 руб. за пуд), оцет (з 2,5 до 1,5 руб. за відро).

Подорожчали мигдаль (з 22 до 27 руб. за пуд), каштани (з 5 до 6 руб. за пуд), турецький тютюн (з 20 до 28 руб. за пуд), мило (з 11 до 16 руб. за пуд), лимонний сік (з 5 до 5,5 руб. за відро), оливкова олія (з 17 до 20 руб. за пуд), вино (з 3,5 до 5,5 руб. за відро). Хоча ціни на товари в Одесі показані 22 рази за 1809 рік (за 8 та 22 січня [110; 115], 5, 12 та 19 лютого [111–112], двічі за 12 березня [113–114], 19 та 30 квітня [116; 118], 21 та 28 травня [121–122], 6, 11, 25 та 28 червня [123–124; 126–127], 3 серпня [128], 10 та 17 вересня [129–130], 1, 8, 15 та 22 жовтня [131–134]), але вже значно частіше за попередні роки зустрічаємо повідомлення про перебіг зовнішньої торгівлі при інших портах чорноморського узбережжя: представлені повідомлення з Миколаєва – про вартість відправлених через відпускну заставу товарів з квітня по грудень 1808 р. [108; 115], з Феодосії – про товарообіг за жовтень, листопад та грудень 1808 р. [111], січень, лютий та березень 1809 р. [120] та з Євпаторії – про товарообіг за 1808 р. [121], торгове судноплавство у березні 1809 р. [117], товарообіг за січень, лютий та березень 1809 р. [121].

Останній рік видання газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости», а точніше «Коммерческие ведомости» – 1810 – був найбільш насиченим матеріалами з історії зовнішньої торгівлі Південної України. Відповідно збільшилася й кількість преїскурантів одеської торгівлі: вони були представлені за 6, 14, 21 та 28 січня [1–4], 11 лютого [21–23], 4, 11 та 18 березня [7–9], 1, 27 та 29 квітня [10; 12–13], 6 та 25 травня [14; 16], 4, 9 та 24 червня [17–18; 20], 7, 22 та 29 липня [21–23], 18 та 19 серпня [24–25], 2 та 23 вересня [26–27; 29], 8, 21, 22 та 28 жовтня [30–32; 35], 4, 18 та 25 листопада [33; 36–37]. Порівняльних відомостей щодо торгівлі виявлено тільки одну – за останню чверть 1808 та 1809 рр. [5], але натомість маємо два види торгівлі при Одеському порту – за першу третину 1810 р. (січень, лютий, березень та квітень) [15], за першу чверть 1810 р. (січень, лютий та березень) [28], за третю чверть 1810 р. (липень, серпень та вересень) [33]. Окремими і стабільними публікаціями щодо одеської торгівлі стали повідомлення про транзит товарів в Цесарію та Молдавію та з Радзівілова та Дубоссар: за травень [19], червень [22], липень [24], серпень [27], вересень [31], жовтень [34] – до Цесарії та Молдавії транзитом провозили опіум, бавовну, тканини, вино, ладан, оливкову олію, олово, маслини, цукор, тютюн, вовну верблюжу, мигдаль, ізюм, фарби і т.д.; з Радзівілова та Дубоссар через Одесу транзитом везли папір, тканини, посуд, бурштин, одяг, скло, книги, залізні інструменти і т.д. Кілька повідомлень стосуються безпосередньо торгового судноплавства в Одеському порту: тут особливої уваги заслуговує повідомлення від 20 лютого 1810 р., в якому йдеться про прибуле з Балтимору американське судно – це була перша поява в Чорному морі американського торгового судна, яке прибуло з рекомендаційним листом до одеського градоначальника від російського генерального консула в Америці [6]. Фрагментарно, але представлена інформація про торгове судноплавство в Одеському порту: за 1809 р. прибуло 116, відбуло – 148 суден [1], за три місяці 1810 р. прибуло 140 торгових суден (з них турецьких – 108) [11], за останній тиждень квітня 1810 р. прибуло 39 іноземних суден [13], а також кілька повідомлень про прибулі через негоду або для ремонту торгові судна. Представлені також повідомлення про стан торгівлі та судноплавства в портах Кримського півострову: щодо товарообігу Феодосійського порту в 1809 р. [2], про кількість прибулих іноземних суден до середини квітня 1810 р. (15) [11], про товарообіг впродовж квітня, травня та червня 1810 р. [34], про товарообіг

Євпаторійського порту в 1809 р. [2], про прибуття до порту іноземних торгових суден (до середини квітня – 8) [11] і т.д.

Таким чином, можемо констатувати, що матеріали газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости», які в 1803–1810 рр. видавалися Державною Комерц-колегією, містили отриману самою колегією інформацію про стан торгівлі та торгового судноплавства в Російській імперії, у тому числі, на Чорному морі. Переважна більшість повідомлень щодо чорноморської торгівлі мала безпосереднє відношення до Одеси та одеської торгівлі, яка на початку XIX ст. вже була очевидним лідером чорноморського торгового напрямку. Серед представлених публікацій необхідно виокремити повідомлення про ціни на російські та іноземні товари в Одесі, про стан торгівлі в середземноморських портових містах, порівняльні відомості про ціни на товарообіг, види торгівлі окремих портів чорноморського узбережжя та звітність про торгове судноплавство на Чорному морі. Системністю з даного переліку вирізняються тільки повідомлення про ціни в Одесі і це питання вимагає подальшого вивчення. Публікації в газеті «Санктпетербургские коммерческие ведомости» («Коммерческие ведомости»), скоріше за все, мали спільне з «Видами государственной торговли» джерело інформації, що дозволить провести порівняльний аналіз та взаємо доповнити інформативні можливості обох видань. Хоча матеріали газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости» («Коммерческие ведомости») не вирізняються надзвичайною оперативністю подачі інформації, що, скоріш за все, було пов'язано з витратами часу на доставку звітності з місць та необхідністю обробки цих даних Комерц-колегією, тим не менше, маємо приклад досить вдалої спроби інформування громадськості про особливості розвитку торгівлі в окремих регіонах Російської імперії. Слід також відзначити інформативні можливості повідомлень з-за кордону, більшість з яких, скоріше за все, базувалася на публікаціях європейської періодики, і які дозволяють оцінити не тільки перспективи розвитку зовнішньої торгівлі в чорноморських портах, але й участь російської торгівлі у середземноморських торгових операціях та торговому судноплавстві. Значний обсяг матеріалів та їх строкатість вимагають подальшого вивчення інформативних можливостей публікацій в газеті «Санктпетербургские коммерческие ведомости» («Коммерческие ведомости») для дослідження історії зовнішньої торгівлі Південної України початку XIX ст.

Джерела та література:

1. Коммерческие ведомости (далі – КВ). – 3 февраля 1810 г. – №5.
2. КВ. – 10 февраля 1810 г. – №6.
3. КВ. – 17 февраля 1810 г. – №7.
4. КВ. – 24 февраля 1810 г. – №8.
5. КВ. – 10 марта 1810 г. – №10.
6. КВ. – 17 марта 1810 г. – №11.
7. КВ. – 14 апреля 1810 г. – №15.
8. КВ. – 21 апреля 1810 г. – №16.
9. КВ. – 28 апреля 1810 г. – №17.
10. КВ. – 5 мая 1810 г. – №18.
11. КВ. – 12 мая 1810 г. – №19.
12. КВ. – 19 мая 1810 г. – №20.
13. КВ. – 26 мая 1810 г. – №21.
14. КВ. – 1 июня 1810 г. – №22.
15. КВ. – 9 июня 1810 г. – №23.
16. КВ. – 23 июня 1810 г. – №25.

17. КВ. – 30 июня 1810 г. – №26.
18. КВ. – 7 июля 1810 г. – №27.
19. КВ. – 14 июля 1810 г. – №28.
20. КВ. – 21 июля 1810 г. – №29.
21. КВ. – 28 июля 1810 г. – №30.
22. КВ. – 25 августа 1810 г. – №34.
23. КВ. – 1 сентября 1810 г. – №35.
24. КВ. – 8 сентября 1810 г. – №36.
25. КВ. – 15 сентября 1810 г. – №37.
26. КВ. – 29 сентября 1810 г. – №39.
27. КВ. – 6 октября 1810 г. – №40.
28. КВ. – 13 октября 1810 г. – №41.
29. КВ. – 20 октября 1810 г. – №42.
30. КВ. – 27 октября 1810 г. – №43.
31. КВ. – 17 ноября 1810 г. – №46.
32. КВ. – 24 ноября 1810 г. – №47.
33. КВ. – 1 декабря 1810 г. – №48.
34. КВ. – 8 декабря 1810 г. – №49.
35. КВ. – 15 декабря 1810 г. – №50.
36. КВ. – 22 декабря 1810 г. – №51.
37. КВ. – 29 декабря 1810 г. – №52.
38. Российский государственный исторический архив (далі – РГИА), ф. 13, оп. 1, д. 61.
39. РГИА, ф. 13, оп. 1, д. 177.
40. РГИА, ф. 13, оп. 1, д. 448.
41. Санктпетербургские коммерческие ведомости (далі – СПбКВ). – 5 февраля 1803. – №1.
42. СПбКВ. – 12 февраля 1803 г. – №2.
43. СПбКВ. – 26 февраля 1803 г. – №4.
44. СПбКВ. – 14 марта 1803 г. – №15.
45. СПбКВ. – 21 марта 1803 г. – №16.
46. СПбКВ. – 19 ноября 1803 г. – №42.
47. СПбКВ. – 14 апреля 1804. – №11.
48. СПбКВ. – 28 апреля 1804 г. – №13.
49. СПбКВ. – 14 июля 1804 г. – №24.
50. СПбКВ. – 25 августа 1804 г. – №30.
51. СПбКВ. – 3 ноября 1804 г. – №40.
52. СПбКВ. – 29 декабря 1804. – №48.
53. СПбКВ. – 23 февраля 1805 г. – №4.
54. СПбКВ. – 6 апреля 1805 г. – №10.
55. СПбКВ. – 13 апреля 1805 г. – №11.
56. СПбКВ. – 20 апреля 1805 г. – №12.
57. СПбКВ. – 27 апреля 1805 г. – №13.
58. СПбКВ. – 1 июня 1805 г. – №18.
59. СПбКВ. – 8 июня 1805 г. – №19.
60. СПбКВ. – 29 июня 1805 г. – №22.
61. СПбКВ. – 7 июля 1805 г. – №23.
62. СПбКВ. – 27 июля 1805 г. – №26.
63. СПбКВ. – 3 августа 1805 г. – №27.
64. СПбКВ. – 28 сентября 1805 г. – №33.
65. СПбКВ. – 7 декабря 1805 г. – №45.
66. СПбКВ. – 14 декабря 1805 г. – №46.
67. СПбКВ. – 21 декабря 1805 г. – №47.
68. СПбКВ. – 28 декабря 1805 г. – №48.
69. СПбКВ. – 1 февраля 1806 г. – №5.
70. СПбКВ. – 26 апреля 1806 г. – №17.
71. СПбКВ. – 17 мая 1806 г. – №20.

72. СПбКВ. – 24 мая 1806 г. – №21.
73. СПбКВ. – 16 августа 1806 г. – №33.
74. СПбКВ. – 6 сентября 1806 г. – №36.
75. СПбКВ. – 27 сентября 1806 г. – №39.
76. СПбКВ. – 18 октября 1806 г. – №42.
77. СПбКВ. – 8 ноября 1806 г. – №45.
78. СПбКВ. – 22 ноября 1806 г. – №47.
79. СПбКВ. – 27 декабря 1806 г. – №52.
80. СПбКВ. – 14 марта 1807 г. – №11.
81. СПбКВ. – 29 августа 1807 г. – №35.
82. СПбКВ. – 5 декабря 1807 г. – №49.
83. СПбКВ. – 12 декабря 1807 г. – №50.
84. СПбКВ. – 19 декабря 1807 г. – №51.
85. СПбКВ. – 2 января 1808 г. – №1.
86. СПбКВ. – 23 января 1808 г. – №4.
87. СПбКВ. – 27 февраля 1808 г. – №9.
88. СПбКВ. – 12 марта 1808 г. – №11.
89. СПбКВ. – 9 апреля 1808 г. – №15.
90. СПбКВ. – 23 апреля 1808 г. – №17.
91. СПбКВ. – 7 мая 1808 г. – №19.
92. СПбКВ. – 21 мая 1808 г. – №21.
93. СПбКВ. – 4 июня 1808 г. – №23.
94. СПбКВ. – 25 июня 1808 г. – №26.
95. СПбКВ. – 30 июля 1808 г. – №31.
96. СПбКВ. – 20 августа 1808 г. – №34.
97. СПбКВ. – 3 сентября 1808 г. – №36.
98. СПбКВ. – 10 сентября 1808 г. – №37.
99. СПбКВ. – 24 сентября 1808 г. – №39.
100. СПбКВ. – 8 октября 1808 г. – №41.
101. СПбКВ. – 15 октября 1808 г. – №42.
102. СПбКВ. – 22 октября 1808 г. – №43.
103. СПбКВ. – 5 ноября 1808 г. – №45.
104. СПбКВ. – 19 ноября 1808 г. – №47.
105. СПбКВ. – 3 декабря 1808 г. – №49.
106. СПбКВ. – 17 декабря 1808 г. – №51.
107. СПбКВ. – 31 декабря 1808 г. – №53.
108. СПбКВ. – 7 января 1809 г. – №1.
109. СПбКВ. – 14 января 1809 г. – №2.
110. СПбКВ. – 4 февраля 1809 г. – №5.
111. СПбКВ. – 4 марта 1809 г. – №9.
112. СПбКВ. – 11 марта 1809 г. – №10.
113. СПбКВ. – 8 апреля 1809 г. – №14.
114. СПбКВ. – 22 апреля 1809 г. – №16.
115. СПбКВ. – 29 апреля 1809 г. – №17.
116. СПбКВ. – 13 мая 1809 г. – №19.
117. СПбКВ. – 20 мая 1809 г. – №20.
118. СПбКВ. – 27 мая 1809 г. – №21.
119. СПбКВ. – 3 июня 1809 г. – №22.
120. СПбКВ. – 10 июня 1809 г. – №23.
121. СПбКВ. – 17 июня 1809 г. – №24.
122. СПбКВ. – 24 июня 1809 г. – №25.
123. СПбКВ. – 1 июля 1809 г. – №26.
124. СПбКВ. – 8 июля 1809 г. – №27.
125. СПбКВ. – 15 июля 1809 г. – №28.
126. СПбКВ. – 22 июля 1809 г. – №29.
127. СПбКВ. – 19 августа 1809 г. – №33.
128. СПбКВ. – 23 сентября 1809 г. – №38.

129. СПбКВ. – 7 октября 1809 г. – №40.
 130. СПбКВ. – 14 октября 1809 г. – №41.
 131. СПбКВ. – 21 октября 1809 г. – №42.
 132. СПбКВ. – 4 ноября 1809 г. – №44.
 133. СПбКВ. – 11 ноября 1809 г. – №45.
 134. СПбКВ. – 18 ноября 1809 г. – №46.
 135. СПбКВ. – 2 декабря 1809 г. – №48.
 136. Северная почта. – 3 мая 1811 г. – №35.
 137. Северная почта. – 6 мая 1811 г. – №36.
 138. Северная почта. – 10 мая 1811 г. – №37.
 139. Северная почта. – 12 июня 1812 г. – №47.
 140. Северная почта. – 12 июля 1812 г. – №55.
 141. Головки Ю.І. Континентальна блокада в азовсько-чорноморських портах за матеріалами археографічного видання «Внешняя политика России XIX и начала XX века» // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2010. – Випуск 32. – С. 114–121.
 142. Головки Ю.І. Особливості зовнішньої торгівлі Криму в умовах запровадження «Положення про нейтральну торгівлю на 1811 рік в портах Білого, Балтійського, Чорного та Азовського морів та по всьому західному сухопутному кордону» // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2010. – Випуск 33. – С. 21–27.
 143. Гончарук Т. З історії вивчення української економіки першої половини XIX ст. – Одеса, 1999. – 152 с.
 144. Гончарук Т.Г. З історії проектів утворення порто-франко в містах Південної України першої половини XIX ст. // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Т. 13. – К., 2006. – С. 320–330.
 145. Дружинина Е.И. Южная Украина в 1800–1825 гг. – М. : Наука, 1970. – 382 с.
 146. Злотников М.Ф. Континентальная блокада и Россия. – М.-Л. : Наука, 1966. – 360 с.
 147. Золотов В.А. Внешняя торговля Южной России в первой половине XIX века. – Ростов : Издательство Ростовского университета, 1963. – 192 с.
 148. Морозов О.В. Джерела митної політики Росії в українських губерніях (XVIII – XIX ст.) // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – №2. – 2010, березень – квітень. – С. 3–9.
 149. Морозов О.В. Митна ідеологія Російської імперії і капіталізація в українських губерніях у першій половині XIX ст. // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – №4. – 2010, липень – серпень. – С. 3–8.
 150. Скальковский А. Взгляд на историю торговли Черного и Азовского морей // Журнал Министерства внутренних дел. – 1835. – №9. – С. 337–364.
 151. Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края, 1731–1823. – Часть первая. С 1731-го по 1796-й год. – Одесса, 1863. – 288 с.
 152. Шеремет В.И. К истории русско-турецкой торговли в конце XVIII – начале XIX вв. // Историография и источниковедение истории стран Азии и Африки. – Вып. II. – Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1968. – С. 136–147.

Юлія Головки (*Запоріжжя, Україна*). «Санкт-Петербургские коммерческие ведомости» як джерело з історії зовнішньої торгівлі Південної України початку XIX ст.

У статті аналізуються інформативні можливості матеріалів газети «Санктпетербургские коммерческие ведомости» як джерела з історії зовнішньої торгівлі Південної України початку XIX ст., у тому числі з історії чорноморського торгового судноплавства, торгових зв'язків південноукраїнських портів з Середземномор'ям, особливості ціноутворення та товарообігу найбільших портів півдня України.

Ключові слова: зовнішня торгівля, Південна Україна, газета, джерело.

Юлия Головки (Запорожье, Украина). **«Санкт-Петербургские коммерческие ведомости» как источник по истории внешней торговли Южной Украины начала XIX в.**

В статье анализируются информативные возможности материалов газеты «Санктпетербургские коммерческие ведомости» как источника по истории внешней торговли Южной Украины начала XIX в., в том числе по истории черноморского торгового судоходства, торговых связей южно-украинских портов со Средиземноморьем, особенности ценообразования и товарооборота крупнейших портов юга Украины.

Ключевые слова: внешняя торговля, Южная Украина, газета, источник.

Julia Golovko (Zaporozhia, Ukraine). **«Sanktpeterburgskie kommercheskie vedomosti» as a primary source of the history of the foreign commerce of South Ukraine in the beginning of XIX century**

Information possibilities of the materials of the newspaper «Sanktpeterburgskie kommercheskie vedomosti» as a primary source of the history of the foreign commerce of South Ukraine in the beginning of XIX century, including the history of the trade navigation of the Black Sea, commercial relations of the South-Ukrainian ports with Mediterranean, particularities of forming pricing and commodity circulation in the great ports in the South of Ukraine are analyzed in the article.

Key words: foreign commerce, Southern Ukraine, newspaper, primary source.